

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Nkunguhato & Xiletelo xo Landzelerisa Ntirho swa ku Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe Ririmi ra le Kaya: Xitsonga

Giredi 2 Kotara 1

Vundzeni

Manghenelo	1
Swilaveko swo Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe	2
Vuswikoti bya Ririmi ra le Kaya	2
Vundzeni bya Ririmi ra le Kaya	2
Ntivomimpfumawulo na Ku hlaya hi Ntlawa Loku Leteriwaka	3
Ku Tumbuluxa Ntolovelo wo Dyondza Ririmi	5
Ndzinyaneto wa Ntolovelo wa Vhiki na Vhiki wa FP HL	6
Migingiriko leyi ringanyetiweke ya FP HL (leyi adiresaka swilaveko swa Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe)	7
Ntivomimpfumawulo na Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	16
Nongonoko wa Ntivomimpfumawulo: Xitsonga HL	17
Rimba ra Nkunguhato & Xiletelo xo landzelerisa ntirho	21
Nkongomelo wa 1	22
Nkongomelo wa 2	24
Nkongomelo wa 3	26
Nkongomelo wa 4	28
Nongonoko wa Makambelego	30
Nongonoko wo kambela: FP Ririmi ra le Kaya	30
Makambelego ya Madyondzelo	31
Matirhiselo ya Tirhubiriki	32
Macincelo	33
Makambelego ya Madyondzelo: Khadi ra Mikutlunyo	34
Giredi 2 Kotara 1: Xikombiso xa Ntirho wa Makambelego ya Mafundza	35

Manghenelo

Eka vadyondzisi va Xiyimo xa Masungulo,

Ntungu wa COVID-19 wu hi siye hi ri na ntlhonthlo lowukulu eka dyondzo. Tanihiloko hi tlhelela eka 'ku dyondza ka ntolovelovelo', hinkwerhu hi fanele ku tirha hi vutlhari na ku chivirika ku tiyisisa leswaku sisiteme ya hina yi tlhelela ematshan'wini.

Leswi i swa nkoka eka Xiyimo xa Masungulo, laha vana va dyondzaka masungulo ya vuswikoti byo hlaya na ku tsala. Afrika Dzonga yi lava n'wina ku tirha hi ku hetiseka ku hlomisa vadyondzi hi vuswikoti lebyi, leswaku va nga dyondzi ntsena ku hlaya, kambe va hetelela va kota ku 'hlayela ku dyondza'.

Tsalwa leri ri vumberiwe ku mi pfuna ku fikelela leswi. Hi ku tirhisa kungu leri hi nongonoko, ha tshemba leswaku mi nga kota ku pfala nkarhi lowu lahlekeke wo dyondzisa no dyondza, na ku fikisa vadyondzi va n'wina eka levhele leyi va faneleke ku va eka yona.

Ha mi khensa eka ku tiboha, ku tinyiketela ka n'wina na ku tirha hi matimba loku lavekaka.

I ntiyiso mi le ku akeni ka rixaka,

Hi mi navelela mikateko eka kotara leyi nga mahlweni,

Xipanu xa NECT Ririmi ra le Kaya

Swilaveko swo Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe

- Ku na 10 wa mavhiki eka ku Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe wa DBE Kotara ya 1.
- Mavhiki ma2–3 layo sungula ma fanele ku kongomisiwa eka migingiriko yo andlalela ku tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va swi lulamerile ku va eka Giredi ya 2.
- Mavhiki lama landzelaka ya 7–8 ya avanyisiwile hi 3 kumbe 4 wa mindzhendzeleko yo dyondza.
- Eka mavhiki ma2 man’wana na man’wana ya ndzhendzeleko, swiyenge hinkwaswo swo dyondza ririmi swi fanele swi angarheriwile hi ndlela leyi landzelaka, hi ku tirhisa nkarhi wa mpimohansi:

MPIMO WA LE HANSI WA XIPHOKHAMA MAAVELO YA NKARHI	GIREDI 1	GIREDI 2	GIREDI 3
Ku yingisela & ku vulavula	45 wa timinete	45 wa timinete	45 wa timinete
Ku hlaya & Ntivomimpfumawulo	4 wa tiawara 30 wa timinete	4 wa tiawara 30 wa timinete	4 wa tiawara 30 wa timinete
Ntivontsalo	awara 1	45 wa timinete	45 wa timinete
Ku tsala	45 wa timinete	awara 1	awara 1
NTSENGO	7 WA TIAWARA	7 WA TIAWARA	7 WA TIAWARA

Vuswikoti bya Ririmi ra le Kaya

- Ku Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe wa Ririmi ra le Kaya ku vumberiwe ku komba vadyondzisi leswaku hi byihi vuswikoti lebyi va faneleke ku byi aka eka xiyenge xin’wana na xin’wana xa ririmi.
- I swa nkoka ku lemuka leswaku eka mavhiki mambirhi man’wana na man’wana, vuswikoti lebyi hlulukisiwaka bya fana ku ya hi xiyenge, kutani ku na mbuyelelo wo tala ku hlulukisa na ku tiyisisa vuswikoti.

Vundzeni bya Ririmi ra le Kaya

- Eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi man’wana na man’wana, vadyondzisi va fanele ku hlawula nkongomelo.
- Nkongomelo lowu wu hlamusela vundzeni bya ndzhendzeleko wolowo.
- Xikombiso, loko mudyondzisi a hlawula nkongomelo ‘**Hinkwerhu hi ya exikolweni**’, vundzeni hinkwabyo byi fanele ku va na vuxaka na nkongomelo lowu, ku katsa:
 - Ntivomarito** lowu dyondzisiwaka, xik: **hlaya, yelanisa; pimanisa; dyondza; China; giredi ya vumbirhi**, sw. na sw.
 - Swinsin’wana kumbe tinsimu** leti dyondzisiwaka, xik: **Ndzi rhandza ku hlaya na ku tsala**
 - Xitori xo hlaya swin’we** lexi hlayiwaka, xik: Xitori lexi nga na nhlokomhaka: **Giredi ya vumbirhi eAfrika Dzonga na le China**
 - Nghingiriko wo tsala** lowu vadyondzi va faneleke ku wu hetisa, xik: **Tsala ndzimana hi leswi vadyondzi va swi endlaka eAfrika Dzonga na le China.**

Ntivotimpfumawulo na Ku hlaya hi Ntlawa Loku Leteriwaka

- Vundzeni lebyi nga riki na vuxaka na nkongomelo i ntivotimpfumawulo na ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka ntsena.
- Leswaku va kota ku dyondza ku hlaya, vadyondzi va fanele ku dyondza mimpfumawulo ya ririmi hi nongonoko, na ku twanana na ku hambanisa mimpfumawulo leyi.

A hi voneni leswaku hi byihi vuswikoti na vundzeni lebyi longoloxiweke eka Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe wa Giredi ya 2 Kotara 1:

NKOMISO WO VUYETA NKUNGUHATO WO DYONDZISA WA LEMBE NA LEMBE: GIREDI 2 KOTARA 1
KU YINGISELA NA KU VULAVULA
<p><i>Ku andlalela:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U ntlawahata mahungu, xikombiso hi ku tirhisa swifaniso leswi swi nga hi xin'wexin'we 2 U hlamula swivutiso swo pfaleka na swo pfuleka 3 U bula hi leswi a swi tokoteke na ku titwa ka yena ku fana na ku rungula mahungu 4 U yingisela swileriso a tlhela a angula hi mfanelo 5 U yingisela switori a tlhela a kombisa leswi a titwisaka xiswona hi mahungu ya swona 6 U siyerisana na van'wana loko ku vulavuriwa 7 U vuyelela ndzandzelelano wa swiendleko exitorini hi mfanelo <p><i>Kotara 1:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U yingisela handle ka ku nghenelela van'wana a ri karhi a kombisana xichavo eka xivulavuri 2 U yingisela xitori hi vutiphini a tlhela a hlamula swivutiso leswi nga na vuxaka na xitori 3 U yingisela ndzandzelelano wa swileriso kutani a angula hi mfanelo 4 U teka xiave eka mikanerisano, a vutisa no hlamula swivutiso na ku nyika swiringanyeto swa mavonelo 5 U tirhisa marito lama faneleke eka mbangu wo karhi, ku fana na le ka xirhambo 6 U rungula xitori lexi nga na masungulo, xikarhi na mahetelelo
NTIVOMIMPFUMAWULO
<p>Xitsundzuxo eka mudyondzisi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Tiyiyisa leswaku wa vumba na ku phemelela marito:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Swo twiwa (ndzemuko wa mimpfumawulo) • Swo twiwa na swo voniwa (ntivotimpfumawulo) <p><i>Ku andlalela:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U ntlawahata marito lawa ya yelanaka ya va hi mindyangu ya mimpfumawulo 2 U kombisa vuxaka bya letere na mpfumawulo eka maletere hinkwawo loko ya ri woxe 3 U lemuka marito lawa ya nga na mimpfumawulo yo yelana tanihi heta; peta; rheta; rheka 4 U aka marito hi mimpfumawulo leyi tivekaka 5 U hlaya marito lawa a ma dyondzeke eka tidyondzo ta mimpfumawulo eswivulweni na le ka switshuriwa swin'wana 6 U dyondza ku peleta marito yo ringana 10 hi vhiki ya huma eka tidyondzo ta mimpfumawulo <p><i>Kotara 1:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U tirhisa nkatsakanyo wo sungula na wo hetelela wa switatisi ku aka no avanyisa marito 2 U aka marito ya maletere ma3 na 4 lama tirhisaka maletere yo famba yoxe na switatisi leswi fambaka hi ximbirhimbirhi leswi dyondzisiweke kotara leyi 3 U lemuka na ku hlaya: <ol style="list-style-type: none"> a Mimpfumawulo ya switwari swo koma: teka, xeka, veka, sweka b Switatisi leswi tolovelekeke swo famba hi ximbirhimbirhi, tl, kh, ph, ts, sw, by c U lemuka switwari leswi swi fambaka swin'we: aa ,oo, ii
NTIVONTSALO

- 1 U khoma penisele na switirhisiwa swo tsalela (buku/pheji) hi ndlela leyinene
- 2 U vumba maletere lamatsongo hi mfanelo: ku ya hi tlhelo, mavumbelo na maveketelelo ya maletere exikarhi ka mintila
- 3 U tsala marito hi maveketelelo lamanene na ku siya ndhawu leyi faneleke exikarhi ka maletere na marito
- 4 U kopunula no tsala swivulwa swimbirhi kumbe ku tlula swi vonaka no hlayeka
- 5 U tsala na ku tirhisa mahikahatelo hi mfanelo (hiko, hefemulo, mfungho wa swivutiso na mahlamari)

KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA

Switsundzuko eka mudyondzisi:

- Veka vadyondzi hi mintlawwa ya vuswikoti byo fana byo hlaya.
- Hlawula switshuriwa/tibuku leti nga ta levhele leyi faneleke ntlawa wun'wana na wun'wana.
- Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe na ku nyika swiletelo loko va karhi va hlaya.

- 1 U vumba ntivomarito lowu voniweke, xik. marito lama tirhisiwaka ngopfu
- 2 U hlayela buku ehenhla eka xiyimo xa yena eka ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka hi mudyondzisi, hileswaku ntlawa hinkwawo wu hlaya xitori xo fana
- 3 U tirhisa mimpfumawulo, nxopaxopo wa ximbangu na xivumbeko swo hlamusela vuswikoti na marito yo voniwa loko a hlaya
- 4 U tilawula hi yexe loko a hlaya
- 5 U tirhisa swifaniso swo huma eka xitshuriwa hi xikongomelo xo kuma ntwisiso
- 6 U kombisa ku twisisa matirhiselo ya mahikahatelo (hiko, hefemulo, mfungho wa swivutiso na mahlamari) loko a ri karhi a hlayela ehenhla

KU HLAYA KA MUNHU UN'WE

- 1 U hlaya a ri yexe : tibuku ta swifaniso, makhadi ya vutlhokovetseri, tibuku ta switori ta le layiburari kumbe leti nga ekhoneni yo hlaya ya tlilasi

KU HLAYA SWIN'WE

- 1 U hlaya buku na tlilasi hinkwayo swin'we na mudyondzisi/ U yingisela na ku landzelela loko mudyondzisi a karhi a hlaya
- 2 U lemuka ndzandzelelano wa swiendleko exitorini na vuxokoxoko byin'wana bya nkoka
- 3 U tirhisa khavhara ya buku na swifaniso ku endla mikumbetelo ya leswi nga endzeni ka yona
- 4 U hlamula swivutiso swo pfuleka leswi yelanaka na xitshuriwa lexi hlayiweke
- 5 U lemuka xivangelo na mbuyelo eka xitori
- 6 U hlamusela mavonelonkulu
- 7 U kombisa matitwelo ya yena hi xitshuriwa lexi hlayiweke
- 8 Kongomisa eka:
 - a Minongoti ya leswi tsariweke
 - b Swihlawulekisi swa xitshuriwa
 - c Ku twisisa eka tilevhele to hambanahambana
 - d Tipatironi ta ririmi

KU TSALA

Switsundzuxo eka mudyondzisi:

- Tirhisa migingiriko yo tsala swin'we ku kombisa matsalelo yo landzelela magoza (ku kunguhata, ku mpfapfarhuta, na ku hangalasa).
- Nyika vadyondzi rimba ra matsalelo ku va pfuna ku va va tsala switori swa vona vini

Ku andlalela:

1 U dirowa swifaniso ku hundzisa hungu tanihi ntokoto wa yena n'wini

Kotara 1:

2 U tsala mahungu ya yena n'wini

3 U hoxa xandla eka ku nyika miehleketo na marito yo tsala xitori xa tllasi (hi nkarhi wo tsala swin'we)

4 U tiendlela xihlayisamarito na dikixinari

5 U hetisa mitirho yo tsala, swi katsa ku kunguhata, ku mpfapfarhuta na ku hangalasa:

a U tsala swivulwa leswi nga riki hansi ka swi3 swa mahungu ya yena n'wini hi mimpfumawulo leyi dyondziweke na marito ya ntolovelo yo voniwa

b U tsala na ku mpfapfarhuta 2-4 wa swivulwa hi nhlokomhaka ku hoxa xandla eka buku ya khona ya tllasi

6 U lemuka na ku tirhisa ririmi hi mfanelo, ku katsa na:

a U tirhisa hefemulo ku tsala nongonoko

Ku Tumbuluxa Ntolovelo wo Dyondza Ririmi

- Ndlela yin'wana ya kahle swinene yo tiyisisa leswaku u tirhisa nkarhi lowu pimiweke hi mfanelo ku angarhela hinkwabyo vuswikoti lebyi nga le ka Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe, i ku tumbuluxa ntolovelo wo dyondza ririmi.
- Laha hansi ku na ndzinganyeto wa ntolovelo wa vhiki na vhiki, lowu nga tirhisiwaka eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi.
 - Ntolovelo lowu wu tirhisa NKARHI WA MPIMO WA LE HANSI eka Ririmi ra le Kaya (7 wa tiawara)
 - Ntolovelo lowu wu ringanele ku tirha eka tigiredi hinkwato

Ndzinganyeto wa Ntolovelo wa Vhiki na Vhiki wa FP HL

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	NKARHI: NTSENGO	NKARHI: KU YINGISELA & KU VULAVULA	NKARHI: KU HLAYA & NTIVOM-IMPUMAWULO	NKARHI: NTIVONTSALO	NKARHI: KU TSALA
Musumbhunuku	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	15 wa timinete	15 wa timinete			
	NTIVONTSALO	Makabelelo ya nkamafundza	15 wa timinete			15 wa timinete	
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya swin'we	15 wa timinete		15 wa timinete		
	KU TSALA	Ku tsala swin'we na maendlelo	30 wa timinete				30 wa timinete
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete		
Ravumbirhi	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito	15 wa timinete		15 wa timinete		
	NTIVONTSALO	Dyondzisa letere rintshwa na marito	15 wa timinete			15 wa timinete	
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya swin'we	15 wa timinete		15 wa timinete		
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete		
	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	15 wa timinete	15 wa timinete			
Ravunharhu	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito	15 wa timinete		15 wa timinete		
	NTIVONTSALO	Dyondzisa letere rintshwa na marito	15 wa timinete			15 wa timinete	
	KU TSALA	Ku tsala swin'we na maendlelo	30 wa timinete				30 wa timinete
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete		
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	15 wa timinete		15 wa timinete		
Ravumune	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya swin'we	15 wa timinete		15 wa timinete		
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete		
	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	15 wa timinete	15 wa timinete			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	15 wa timinete		15 wa timinete		
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya swin'we	15 wa timinete		15 wa timinete		
Ravunthanu	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete		
	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	15 wa timinete	15 wa timinete			
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	15 wa timinete		15 wa timinete		
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya swin'we	15 wa timinete		15 wa timinete		
	KU HLAYA & NTIVOMIMPUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30 wa timinete		30 wa timinete		
			7 wa tiawara	45 wa timinete	4 wa tiawara 30 wa timinete	45 wa timinete	awara yil

Xana wa swi vona leswaku nkarhi lowu averiweke xiyenge xin'wana na xin'wana i wa ntiyiso?

Migingiriko leyi ringanyetiweke ya FP HL (leyi adiresaka swilaveko swa Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe)

- Leswi vuswikoti byo tala byo fana byi faneleke ku hluvukisiwa, swi nga va vonelo ra kahle ku endla migingiriko yo fana kumbe yo yelana vhiki rin'wana na rin'wana.
 - Leswi swi tiyisisa leswaku u angarihela vuswikoti hinkwabyo lebyi lavekaka eka Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe
 - Swi tlhela swi endla ku dyondzisa na ku dyondza swi humelela, hikuva loko wena na vadyondzi mi tolovela migingiriko leyi, ku ta tirhisiwa nkarhi wutsongo eka tinhlamuselo
- Kungu leri nga laha hansi ri ringanyeta migingiriko ya ntolovelo leyi mi nga yi endlaka vhiki rin'wana na rin'wana ku fikelela swilaveko swa Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe.
- Laha vuswikoti kumbe vundzeni byo hlawuleka byi faneleke ku fikeleriwa (ku ya hi ATP) leswi na swona swi nghenisiwile.
- Xitsundzuxo: Vadyondzisi va fanele ku tirhisa migingiriko ya Buku yo Tirhela ya DBE hinkwako loko swi fanela.

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Musumbhunuku	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	<ul style="list-style-type: none"> • Tivisa nkongomelo • Dyondzisa marito ma3 ya ntivomarito • Dyondzisa risimu kumbe xinsin'wana xa mbuyelelo • Vadyondzi va engetela marito eka tidikixinari ta vona vini
	NTIVONTSALO	Makambeleso ya nkamafundza	<ul style="list-style-type: none"> • Endla makambeleso ya nkamafundza ku vona loko vadyondzi va tsundzuka mimpfumawulo leyi dyondzisiweke na marito • Kombela vadyondzi ku tsala 10 wa marito lama tekiweke eka dyondzo ya ntivomimpfumawulo na marito yo voniwa • Tlhela u languta ntivontsalo – ku vumba letere, maletere lamakulu, ku siya ndhawu
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya swin'we U NGA SI SUNGULA KU HLAYA	<ul style="list-style-type: none"> • U nga si sungula ku hlaya • Komba vadyondzi swifaniso swa xitori • Vutisa leswaku ku humelela yini • Va kombeli ku endla minkumbetelo • Va kombeli ku vula mbangu wa kona

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Musumbhunuku	KU TSALA (Vhiki ra 1 ra ndzhendzeleko)	Ku tsala swin'we na maendlelo: MAKUNGUHATELO	<ul style="list-style-type: none"> • Kombela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka • Byela vadyondzi ntirho wa ku tsala lowu u wu hlawuleke, xik: <ul style="list-style-type: none"> a U tsala swivulwa leswi nga riki hansi ka swi3 hi mahungu ya yena n'wini b U tsala na ku mpfapfarhuta 2–4 wa swivulwa hi nhlokomhaka ku hoxa xandla eka buku • Komba vadyondzi ndlela yo KUNGUHATA ku tsala ka vona • Kombela mavonelo ya kungu (ku tsala swin'we) • Kombela vadyondzi ku hetisa makungu ya vona (a ku koperiwi)
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka MITLAWA YI2 X 15 WA TIMINETE WUN'WANA NA WUN'WANA	<ul style="list-style-type: none"> • Tshamisisa tlilasi hinkwayo na nghingiriko wa ntivomimpfumawulo kumbe wo hlaya (ku hlaya hi vambirhimbirhi kumbe ku hlaya ka munhu un'we) • Hlaya ku suka eka tibuku to hlaya kumbe eka Buku yo tirhela ya DBE • Vitana ntlawa wutsongo wu ta tirha na wena (ntlawa wa vuswikoti byo fana)Endla mpfuxeto wa ntivompfumawulo na wa marito yo tsariwa na ntlawa • Nyika ntlawa xitshuriwa lexi nga eka levhele ya vona • Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravumbirhi	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito	<ul style="list-style-type: none"> • Tirha u landzerisisa nongonoko wa ntivomimpfumawulo wa ririmi ra wena • Dyondzisa vadyondzi ku hlaya mpfumawulo wuntshwa • Va dyondzise ku hlaya marito lama tirhisaka mpfumawulo lowuntshwa na mimpfumawulo leyi dyondzisiweke (marito lama hundzuluxekaka) • Komba vadyondzi ku phemelela na ku vumba marito • Endla migingiriko leyi faneleke eka Buku yo tirhela ya DBE

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravumbirhi	NTIVONTSALO	Dyondzisa letere rintshwa na marito	<ul style="list-style-type: none"> I vonelo ra kahle ku yelanisa ntivontsalo na ntivomimpfumawulo Dyondzisa vadyondzi ku tsala letere kumbe mpfumawulo lowu dyondziweke Dyondzisa vadyondzi ku tsala marito na swivulwa leswi tirhisaka mpfumawulo wolowo Lulamisa mudyondzi eka makhomelo ya penisele, matshamelo, ku vumba letere, ku siya ndhawu na sayizi
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya swin'we KU HLAYA KO SUNGULA	<ul style="list-style-type: none"> Ku hlaya ko sungula Hlayela vadyondzi xitori hi nkholuko na ku kombisa matitwelo Yima u hlamusela laha swi faneleke Kombisa na ku hlamusela swihlawulekisi swa ririmi, ku katsa: <ul style="list-style-type: none"> a Ku hikahata b Minongoti leyi kandziyisiweke c Tipatironi ta ririmi d Swihlawulekisi swa xitshuriwa Endzhaku ko hlaya, vutisa swivutiso swa mixaka leyi: <ul style="list-style-type: none"> a Ku tsundzuka (mani, kwihhi, rini, yini, sw. na sw.) b Xivangelo na mbuyelo (leswi nga humelela hikwalaho ka swin'wana) c Ndzandzelelano (ku sungule yini swi humelela, ku landzela yini, ku hetelela yini) d Vonelo na ku seketela (xana u swi tsakerile/ xana u ehlekete yini hi/ nyika xivangelo, sw. na sw.) e Swivutiso swo pfuleka (hikokwalaho ka yini, xana a wu ta va u endle yini loko...)
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka MITLAWA YI2 X 15 WA TIMINETE WUN'WANA NA WUN'WANA	<ul style="list-style-type: none"> Tshamisisa tlilasi hinkwayo na ngingiriko wa ntivomimpfumawulo kumbe wo hlaya (ku hlaya hi vambirhimbirhi kumbe ku hlaya ka munhu un'we) Hlaya ku suka eka tibuku to hlaya kumbe eka Buku yo tirhela ya DBE Vitana ntlawa wutsongo wu ta tirha na wena (ntlawa wa vuswikoti byo fana)Endla mpfuxeto wa ntivomimpfumawulo na wa marito yo tsariwa na ntlawa Nyika ntlawa xitshuriwa lexi nga eka levhele ya vona Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravunharhu	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	<ul style="list-style-type: none"> Dyondzisa marito ma3 ya nkongomelo wa ntivomarito Yimbelela risimu kumbe u vula xinsin'wana Vadyondzi va engetela marito eka tidikixinari ta vona vini Endla nghingiriko wun'wana wa swa nomo, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Mahungu – Kombela vadyondzi va 2 ku avelana hi mahungu b Vutshila byo rungula xitori – Kombela vadyondzi hinkwavo ku tiendlela nkongomelo wa switori swa vona na ku avelana na munghana c Mintlangu – Tlangu ntlangu wa ririmi d Nyika vadyondzi nongonoko wa swileriso ku va va angula eka swona
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito	<ul style="list-style-type: none"> Tirha u landzerisisa nongonoko wa ntivomimpfumawulo wa ririmi ra wena Dyondzisa vadyondzi ku hlaya mpfumawulo wuntshwa Va dyondzise ku hlaya marito lama tirhisaka mpfumawulo lowuntshwa na mimpfumawulo leyi dyondzisiweke (marito lama hundzuluxekaka) Komba vadyondzi ku phemelela na ku vumba marito
	NTIVONTSALO	Dyondzisa letere rintshwa na marito	<ul style="list-style-type: none"> I vonelo ra kahle ku yelanisa ntivontsalo na ntivomimpfumawulo Dyondzisa vadyondzi ku tsala letere kumbe mpfumawulo lowu dyondziweke Dyondzisa vadyondzi ku tsala marito na swivulwa leswi tirhisaka mpfumawulo wolowo Lulamisa makhomelo ya penisele, matshamelo, ku vumba letere, ku siya ndhawu na sayizi
	KU TSALA (Vhiki ra 1 ra ndzhendzeleko)	Ku tsala swin'we na maendlelo MPFAPFARHUTO	<ul style="list-style-type: none"> Tsundzuxa vadyondzi hi ntirho wo tsala Tsala kungu ra wena exitsalelweni Tsala rimba ra matsalelo exitsalelweni Komba vadyondzi ku MPFAPFARHUTA ku tsala ka vona (ku tsala swin'we) Byela vadyondzi ku tirhisa kungu ra vona na rimba ra matsalelo ku tsala mimpfapfarhuto ya vona

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka MITLAWA YI2 X 15 WA TIMINETE WUN'WANA NA WUN'WANA	<ul style="list-style-type: none"> • Tshamisisa tlilasi hinkwayo na nghingiriko wa ntivomimpfumawulo kumbe wo hlaya (ku hlaya hi vambirhimbirhi kumbe ku hlaya ka munhu un'we) • Vitana ntlawa lowutsongo ku ta tirha na wena(ntlawa wa vuswikoti byo fana) • Endla mpfuxeto wa ntivomimpfumawulo na wa marito yo tsariwa na ntlawa • Nyika ntlawa xitshuriwa lexi nga eka levhele ya vona • Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravumune	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	<ul style="list-style-type: none"> • Pfuxeta mimpfumawulo yimbirhi leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu • Endla nghingiriko wa ntivomimpfumawulo na tlilasi, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Ku twananisa mimpfumawulo ku vumba marito b Ku hambanisa marito ma va mimpfumawulo c Ku phemelela marito ma va mapeletwana d U ntlawahata marito hi mindyangu ya mimpfumawulo

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravumune	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya swin'we KU HLAYA KA VUMBIRHI	<ul style="list-style-type: none"> Ku hlaya ka vumbirhi Hlayela vadyondzi xitori hi nkholuko na ku kombisa matitwelo Endzhaku ko hlaya, vutisa swivutiso swi katsa : <ul style="list-style-type: none"> a Ndzandzelelano (ku sungule yini swi humelela, ku landzela yini, xo hetelela) b Vonelo na ku seketela (xana u tsakerile /xana a wu ehleketa yini hi / nyika xivangelo, sw. na sw) c Swivutiso swa xiyimo xa le henhla (hikokwalaho ka yini u ehleketa / loko a wu ri ___ xana a wu ta endla yini / xana u nga yelanisa na ... / sw. na sw) Kombela vadyondzi ku tivumbela swivutiso swa vona vini mayelana na xitshuriwa, kutani va vutisa munghana
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka MITLAWA YI2 X 15 WA TIMINETE WUN'WANA NA WUN'WANA	<ul style="list-style-type: none"> Tshamisisa tlilasi hinkwayo na nghingiriko wa ntivomimpfumawulo kumbe wo hlaya (ku hlaya hi vambirhimbirhi kumbe ku hlaya ka munhu un'we) Vitana ntlawa lowutsongo ku ta tirha na wena (ntlawa wa vuswikoti byo fana) Endla mpfuxeto wa ntivomimpfumawulo na wa marito yo tsariwana ntlawa Nyika ntlawa xitshuriwa lexi nga eka levhele ya vona Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravuntlhanu	KU YINGISELA & KU VULAVULA	Migingiriko ya swa nomo	<ul style="list-style-type: none"> Dyondzisa marito ma3 ya nkongomelo wa ntivomarito Yimbelela risimu kumbe u vula xinsin'wana Endla nghingiriko wun'wana wa swa nomo, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Veka vadyondzi hi mintlawa ku kanerisana hi xitshuriwa, hi ku tirhisa rimba – komba matitwelo na mavonelo na ku seketela tinhlamulo (Ndzi tsakise... / A ndzi tsakisiwanga ... / Ndzi ehleketa leswaku xitshuriwa xi tsaleriwe ku ...) b Vutshila byo rungula xitori – Kombela vadyondzi ku tirha hi mitlawa ku huma na nkongomelo wa xitori

SIKU	XIYENGE	NGHINGIRIKO	MIGINGIRIKO LEYI RINGANYETIWEKE
Ravuntlhanu	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku titoloveta ntivomimpfumawulo	<ul style="list-style-type: none"> Pfuxeta mimpfumawulo yimbirhi leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu, na yin'wana leyi dyondziweke eka Kotara leyi Endla nghingiriko wa ntivomimpfumawulo na tlilasi, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Ku twananisa mimpfumawulo ku vumba marito b Ku hambanisa marito ma va mimpfumawulo c Ku vumba marito hi ku tirhisa mimpfumawulo– Kuma Rito d Tsala swivulwa swa vona vini hi ku tirhisa marito ya ntivomimpfumawulo
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya swin'we ENDZHAKU KA KU HLAYA	<ul style="list-style-type: none"> Endzhaku ka ku hlaya Endla nghingiriko ku va ngenisa exitorini hi vuenti, xik: <ul style="list-style-type: none"> a Ntlangu wo encenyeta – veka vadyondzi hi mitlawa ku encenyeta xitori b Mahetelelo mantshwa – Byela vadyondzi leswaku va ta endla mahetelelo mantshwa ya xitori kutani va byela vanghana c Rungula xitori tanihi ntlawa – xirho xin'wana na xin'wana xi vula xiphemu xa xitori hi ndzandzelelano lowu faneleke d Rungula xitori na munghana – munghana u vula xiphemu xa xitori hi ndzandzelelano lowu faneleke e Komba matitwelo na mavonelo na ku seketela tinhlamulo
	KU HLAYA & NTIVOMIMPFUMAWULO	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka MITLAWA YI2 X 15 WA TIMINETE WUN'WANA NA WUN'WANA	<ul style="list-style-type: none"> Tshamisisa tlilasi hinkwayo na nghingiriko wa ntivomimpfumawulo kumbe wo hlaya (ku hlaya hi vambirhimbirhi kumbe ku hlaya ka munhu un'we) Vitana ntlawa lowutsongo ku ta tirha na wena(ntlawa wa vuswikoti byo fana) Endla mpfuxeto wa ntivomimpfumawulo na wa marito yo tsariwana ntlawa Nyika ntlawa xitshuriwa lexi nga eka levhele ya vona Yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe

Xana u swi lemukile leswaku endzeni ka xiyenge xin'wana na xin'wana, mitolovelo na yona yi tirhisiwile? Languta loko u yi lemukile mitolovelo hinkwayo leyi katsiweke:

MIGINGIRIKO YA SWA NOMO

- Musumbhunuku: Tivisa nkongomelo, dyondzisa ntivomarito, dyondzisa risimu kumbe xinsin'wana
- Ravunharhu: Dyondzisa ntivomarito, yimbelela risimu kumbe xinsin'wana, endla nghingiriko wun'wana
- Ravuntlhanu: Dyondzisa ntivomarito, yimbelela risimu kumbe xinsin'wana, endla nghingiriko wun'wana

NTIVOMIMPFUMAWULO & NTIVONTSALO

- Musumbhunuku: Endla makambeleso ya nkamafundza ku kamba vutivi bya mimpfumawulo na ntivontsalo
- Ravumbirhi: Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito; dyondzisa matsalelo ya maletere na marito
- Ravunharhu: Dyondzisa mpfumawulo wuntshwa na marito; dyondzisa matsalelo ya maletere na marito
- Ravumune: Endla nghingiriko ku titoloveta ku tirhisa mimpfumawulo leyi dyondzisiweke
- Ravuntlhanu: Endla nghingiriko ku titoloveta ku tirhisa mimpfumawulo leyi dyondzisiweke

KU HLAYA SWIN'WE

- Musumbhunuku: U nga si sungula ku hlaya
- Ravumbirhi: Ku hlaya ko sungula
- Ravumune: Ku hlaya ka vumbirhi
- Ravuntlhanu: Endzhaku ka ku hlaya

KU TSALA

- Vhiki 1 Musumbhunuku: Nkunguhato
- Vhiki 1 Ravunharhu: Mpfapfarhuto
- Vhiki 2 Musumbhunuku: Ku hlela
- Vhiki 2 Ravunharhu: Ku hangalasa na ku nyika van'wana va hlaya

Xana leswi swa twala? Xana mi nga endla ku cinca kwihhi?

Ntivotimpfumawulo na Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka

Tanihi mudyondzisi wa xiyimo xa masungulo, vutihlamuleri bya wena i ku tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va kota ku hlaya!

Swiletelo swin'wana swa masungulo leswi u faneleke ku swi landzela ku dyondzisa ntivotimpfumawulo hi leswi:

- 1 Tiyisisa leswaku u na nongonoko wa ntivotimpfumawulo lowu heleleke, lowu katsaka mimpfumawulo hinkwayo ya ririmi ra wena.**
 - Nongonoko wa Ntivotimpfumawulo wa NECT wa Xitsonga wu nghenisiwile laha hansi – tshunxeka ku swi tirhisa leswi, kumbe ku tirhisa nongonoko wun'wana wa ntivotimpfumawulo lowu bumabumeriweke hi xifundzankulu xa n'wina, xifundzantsongo kumbe xikolo.
- 2 Tirha u landzerisisa nongonoko wa ntivotimarito wa wena. Eka mpfumawulo wun'wana na wun'wana:**
 - Tiyisisa leswaku vadyondzi va wu twa mpfumawulo, va tiva mpfumawulo eka marito.
 - Dyondzisa vuxaka bya letere na mpfumawulo – leswi mpfumawulo wu langutekisaka xiswona.
 - Va tolovete ku twananisa mpfumawulo na yin'wana mimpfumawulo leyi va yi tivaka ku vumba marito.
 - Hlaya switshuriwa leswi katsaka marito lama tirhisaka mpfumawulo.
 - Endla mpfluxeto wa mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke nkarhi na nkarhi.

Swiletelo swin'wana swa masungulo leswi u faneleke ku swi landzela ku dyondzisa ku hlaya hi leswi:

- 1** Veka vadyondzi hi mintlawa ya vuswikoti byo hlaya byo fana.
- 2** Vitana ntlawa wun'wana na wun'wana ku ta ku hlayela kan'we hi vhiki.
- 3** Hi vahlayi lava tikeriwaka, ringeta ku va yingisela kambirhi kumbe kanharhu hi vhiki.
- 4** Tirhisa xitshuriwa lexi ringaneke levhele – eka yin'wana mitlawa, swi nga ha lava u endla mpfluxeto wa mimpfumawulo na ku vumba marito.
- 5** Loko u tirha na ntlawa, yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe.
- 6** Dyondzisa vadyondzi ku twarisa marito lawa va nga wa tiviki – loko mudyondzi a fika eka rito leri a nga swi kotiki ku ri hlaya, n'wi pfune ku ri twarisa. U nga ri tluli kumbe u vitana mudyondzi un'wana ku ri hlaya.
- 7** Hi mikarhi ya ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka, veka vadyondzi hi vambirhimbirhi ku hetisa migingiriko yo hlaya swin'we, loko wena u ri karhi u tirha na ntlawa lowutsongo.

Nongonoko wa Ntivomimpfumawulo: Xitsonga HL

- I swa nkoka swinene ku dyondzisa vadyondzi mimpfumawulo hinkwayo ya ririmi.
- Mimpfumawulo leyi dyondzisiweke eka nongonoko wa Xitsonga eka NECT RIRIMI RA LE KAYA Xitsonga wu longoloxiwile – tshunxeka ku tirhisa xiletelo lexi.
- Hikokwalaho ka ntungu, vana vo tala va hundziwile hi ku letela ka nkoka eka ntivomimpfumawulo.
- Mi komberiwa ku kumisisa leswaku hi yihi mimpfumawulo leyi vadyondzi va yi tivaka na leyi va nga yi tiviki, kutani mi tirha hi ku landzerisisa nongonoko, ku adiresa ku lahlekeriwa kun’wana na kun’wana ka ku dyondza.

Marito lama hundzuluxekaka i marito lama vadyondzi va nga ma twarisaka hikuva va dyondzisiwile mimpfumawulo hinkwayo eka rito.

Switshuriwa leswi hundzuluxekaka i switshuriwa leswi vadyondzi va nga swi hlayaka hikuva swi vumbiwile hi marito lama hundzuluxekaka na marito yo voniwa lama va ma dyondzisiweke.

Xiya:

- **Mimpfumawulo leyi nga le ka tibuloko ta mpunga** ti hlawuriwile eka Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe wa Giredi 2 Kotara 1 (ehenhla ka hinkwaswo, na mimpfumawulo hinkwayo yo famba hi un’we un’we)
- Ringeta ku tiyisisa leswaku vadyondzi va yi tiva mimpfumawulo leyi

MIMPFUMAWULO YA XITSONGA				KAMBA
NTIVOMIMPFUMAWULO	MARITO YO HUNDZULUXIWA			
a				
m	m-a = ma	m-a-m-a = mama		
o	o-m-a = oma			
n	n-o-n-a = nona	n-o-m-o = nomo	m-o-n-a = mona	
i	i-n-a = ina	m-i-n-a = mina	m-i = mi	
l	l-a = la	l-o-l-o = lolo	l-a-l-a = lala	
b	b-a-n-a = bana	b-a-n-a-n-a = banana	b-o-l-o = bolo	
u	b-u-l-u = bulu	b-a-l-u-n-i = baluni	b-u-l-o = bulo	
d	d-u-l-u = dudu	d-a-m-u = damu	d-i-m-a = dima	
e	d-e-l-e-l-a = delela	d-e-m-a = dema	d-e-l-a = dela	
c	c-a-c-a = caca	c-i-n-a = cina	c-e-l-a = cela	
h	h-o-m-u = homu	h-u-h-a = huha	h-a-d-a = hada	
g	g-u-l-a = gula	g-e-d-e = gede	g-u-g-a = guga	
s	s-i-l-a = sila	s-e-l-e = sele	s-o-l-a = sola	
f	f-u-m-a = fuma	f-a-n-a = fana	f-u-m-i-s-a = fumisa	
t	t-a-l-a = tala	t-e-l-e = tele	t-i-m-a = tima	
p	p-a-n-i = pani	p-o-n-a = pona	p-u-m-e = pume	

MIMPFUMAWULO YA XITSONGA				KAMBA
NTIVOMIMPFUMAWULO	MARITO YO HUNDZULUXIWA			
r	r-a-h-a = raha	r-i-l-a = rila	r-i-m-a = rima	
j	j-a-m-u = jamu	j-a-s-i = jasi	j-e-s-i = jesi	
y	y-i-m-a = yima	y-e-n-a = yena	y-o-n-a = yona	
k	k-a-m-u = kamu	k-o-m-a = koma	k-u-l-a = kula	
z	z-i-p-a = zipa	z-i-p-i = zipi	z-i-v-u-k-o = zivuko	
q	q-u-v-a = quva	q-u-l-u = qulu	q-a-k-a = qaka	
v	v-a-n-a = vana	v-i-t-o = vito	v-e-k-a = veka	
w	w-e-n-a = wena	w-i-n-a = wina	w-a-n-u-n-a = wanuna	
x	x-i-k-o-l-o = xikolo	x-i-s-i-b-i = xisibi	x-i-s-i-w-a-n-a = xisiwana	
ng	ng-o-t-i = ngoti	ng-u-v-a = nguva	ng-a-t-i = ngati	
dz	dz-o-v-o = dzovo	dz-a-n-a = dzana	dz-i-m-a = dzima	
ch	ch-o-v-o = chovo	ch-a-v-a = chava	ch-i-v-a = chiva	
mb	mb-i-l-u = mbilu	mb-a-h-a = mbaha	mb-a-n-g-a = mbanga	
hl	hl-a-m-b-a = hlamba	hl-e-k-a = hleka	hl-u-v-a = hluva	
sw	sw-e-k-a = sweka	sw-e-sw-i = sweswi	sw-i-m-i-l-a-n-a = swimilana	
rh	rh-a-v-i = rhavi	rh-a-m-b-u = rhambu	rh-u-l-a = rhula	
kh	kh-e-kh-e = khekhe	kh-u-m-e = khume	kh-a-l-e = khale	
kw	kw-i-n-i = kwini	kw-a-t-a = kwata	kw-i-h-i = kwihi	
ts	ts-a-l-a = tsala	ts-e-v-u = tsevu	ts-o-l-o = tsolo	
ny	ny-o-n-g-a = nyonga	ny-i-k-o = nyiko	ny-i-k-a = nyika	
dy	dy-a-m-b-u = dyambu	dy-a-n-a = dyana	dy-e-l-o = dyelo	
lw	lw-e-l-a = lwela	lw-a-n-g-u = lwangu	lw-i-s-a = lwisa	
dl	dl-a-dl-a = dladla	dl-o-k-o-dl-a = dlokodla	dl-u-dl-a = dludla	
nt	nt-i-m-a = ntima	nt-i-y-i-s-o = ntiyiso	nt-a-m-b-u = ntambu	
th	th-i-n-i = thini	th-e-p-e = thepe	th-i-k-i-th-i = thikithi	
mf	mf-e-nh-e = mfenhe	mf-u-ts-u = mfutsu	mf-u-w-o = mfuwo	
mh	mh-a-l-a-mh-a-l-a = mhalamhala	mh-e-h-o = mheho	mh-a-w-u-r-i = mhawuri	
by	by-a-l-a = byala	by-a-n-y-i = byanyi	by-a-ts-o = byatso	
nk	nk-o-m-b-e = nkombe	nk-u-k-u-l-u = nkukulu	nk-o-k-o-ts-o = nkokotso	

MIMPFUMAWULO YA XITSONGA				KAMBA
NTIVOMIMPFUMAWULO	MARITO YO HUNDZULUXIWA			
tl	tl-u-l-a = tlula	tl-u-n-y-a = tlunya	tl-u-m-b-a-n-a = tlumbana	
nh	nh-a-m-u = nhamu	nh-a-n-g-a = nhanga	nh-a-rh-u = nharhu	
ph	ph-a-m-a = phama	ph-e-l-a = phela	ph-e-ph-a = phepha	
pf	pf-u-t-a = pfuta	pf-a-l-a = pfala	pf-u-m-a = pfuma	
vh	vh-i-k-i = vhiki	vh-a-k-a-ch-a = vhakacha	vh-e-n-g-e-l-e = vhengele	
ns	ns-u-n-a = nsuna	ns-o-v-o = nsovo	ns-u-k-u = nsuku	
nc	nc-i-l-a = ncila	nc-i-nc-i = ncinci	nc-o-v-o = ncovo	
bv	bv-u-bv-u-k-a = bvubvuka	bv-u-t-a-m-a = bvutama	bv-u-m-b-a = bvumba	
mp	mp-a-m-a = mpama	mp-a-hl-a = mpahla	mp-a-n-dl-a = mpandla	
py	py-i-tl-a = pyitla	py-a-n-y-a = pyanya	py-e-t-u = pyetu	
qh	qh-a-v-u-l-a = qhavula	qh-a-v-u-l-e-l-a = qhavulela	qh-i-v-a = qhiva	
tw	tw-e-l-a = twela	tw-i-s-i-s-a = twisisa	tw-a-n-a-n-a = twanana	
nw	nw-i-s-a = nwisa	nw-e-l-a = nwela	nw-a-y-a = nwaya	
nx	nx-i-x-i-m-o = nxiximo	nx-a-x-a-m-e-l-o = nxaxamelo	nx-u-n-g-e-t-o = nxungeto	
n'	n'-h-w-e-t-i = n'hweti	n'-w-a-n-a = n'wana	n'-a-n-g-a = n'anga	
aa	g-aa = gaa	p-aa = paa	y-aa = yaa	
oo	y-oo = yoo	g-oo = goo	ch-oo = choo	
ii	dz-w-ii = dzwii	y-ii = yii	i-x-ii = ixii	
ee	n-gh-ee = nghee	c-i-n-g-ee = cingee	c-o-w-ee = cowee	
ngh	ngh-a-s-i = nghasi	ngh-a-l-a = nghala	ngh-o-z-i = nghozi	
ntw	ntw-a-l-a = ntuala	ntw-a-l-o = ntualo	ntw-e-l-a-n-o = ntwelano	
ntl	ntl-a-n-g-e-l-o = ntlangelo	ntl-a-n-g-u = ntlangu	ntl-a-w-a = ntlawa	
ndz	ndz-i-l-o = ndzilo	ndz-i-m-a-n-a = ndzimana	ndz-e-k-o = ndzeko	
mpf	mpf-u-l-a = mpfula	mpf-u-v-u = mpfuvu	mpfh-u-k-a = mpfhuka	
tlh	tlh-i-b-u-k-a = tlhibuka	tlh-e-r-i-s-a = tlherisa	tlh-e-l-a = tlhela	
tsh	tsh-o-p-i = tshopi	tsh-i-n-y-a = tshinya	tsh-i-v-e-l-a = tshivela	

MIMPFUMAWULO YA XITSONGA				KAMBA
NTIVOMIMPFUMAWULO	MARITO YO HUNDZULUXIWA			
nkh	nkh-a-v-i = nkhave	nkh-a-v-a-x-e-l-o = nkhavaxelo	nkh-u-t-a-z-o = nkhutazo	
ndh	ndh-a-w-u = ndhawu	ndh-a-m-b-i = ndhambi	ndh-u-ndh-u-m-a = ndhundhuma	
ndl	ndl-e-v-e = ndleve	ndl-a-l-a = ndlala	ndl-u-w-a = ndluwa	
ndy	ndy-a-n-g-u = ndyangu	ndy-e-l-o = ndyelo	ndy-o-n-g-o = ndyongo	
mby	mby-a-n-a = mbyana	mby-a-ts-u = mbyatsu	mby-i-n-dl-a = mbyindla	
khw	khw-a-ts-i = khwatsi	khw-e-l-a = khwela	khw-i-t-a = khwita	
rhw	rhw-a-l-a = rhwala	rhw-e-x-a = rhwexa	rhw-ee = rhwee	
mbh	mbh-u-r-i = mbhuri	mbh-o-n-i = mbhoni	mbh-o-n-g-o-l-o = mbhongolo	
ngw	ngw-e-n-y-a = ngwenya	ngw-e-d-i = ngwedi	ngw-i-d-i = ngwidi	
hlw	hlw-e-l-a = hlwela	hlw-e-r-i-s-a = hlwerisa	hlw-e-hlw-e = hlwehlwe	
nts	nts-a-k-i-s-i = ntsakisi	nts-e-n-g-o = ntsengo	nts-a-r-i-s-o = ntsariso	
ntsw	ntsw-aa = ntswaa	ntsw-e-l-e = ntswele	ntw-i-r-i = ntswiri	
nhw	nhw-a-n-y-a-n-a = nhwanyana	nhw-a-l-a = nhwala	nhw-ii = nhwii	
nkw	nkwa-aa = nkwa	nkwa-e-m-a = nkwaema	nkwa-i-nkw-i-r-i-m-b-a = nkwainkwirimba	
nhl	nhl-a-m-u-l-a = nhlamula	nhl-a-m-pf-i = nhlampfi	nhl-o-k-o = nhloko	
ntsh	ntsh-e-k-e-t-o = ntshaketo	ntsh-a-v-a = ntshava	ntsh-a-m-e-l-o = ntshamelo	
ntlh	ntlh-o-ntlh-o = ntlhontlho	ntlh-a-m-b-i = ntlhambi	ntlh-a-m-u = ntlhamu	
tshw	tshw-u-k-a = tshwuka	tshw-e-t-e-l-a = tshwetela	tshw-i-n-g-a = tshwinga	
ndzh	ndzh-o-p-e = ndzhope	ndzh-u-t-i = ndzhuti	ndzh-o-m-b-o = ndzhombo	
mbvh	mbvh-a-ch-a = mbvhacha	mbvh-u-v-a = mbvhuva	mbvh-u-l-a-x-i-f-u-v-a = mbvhulaxifuva	
nghw	nghw-a-z-i = nghwazi	nghw-e-n-dz-a = nghwendza	nghw-e-tl-i-s-a = nghwetlisa	
ntshw	y-i-ntshw-a = yintshwa	ntshw-a-t-ii = ntshwatii	ntshw-ee = ntshwee	

MIMPFUMAWULO YA XITSONGA			KAMBA
NTIVOMIMPFUMAWULO	MARITO YO HUNDZULUXIWA		
ndzhw	ndzhw-a-l-o = ndzhwalo	ndzhw-a-l-e-l-o = ndzhwalelo	

Rimba ra Nkunguhato & Xiletelo xo landzelerisa ntirho

- U nga ha hlawula ku tirhisa ntolovelu lowu hlamuseriweke eka xiyenge lexi nga hundza, kumbe u tshika.
- Swi nga ri na mhaka leswaku u hlawurile ku tirhisa ntolovelu wihi, u fanele ku nghenisa xiyenge xin'wana na xin'wana xa ririmi hi vhiki.
- Nakambe tsundzuka ku tirhisa maavele ya nkarhi hi xiyenge hi vhiki. Languta eka pheji ya 4.
- Kuma switsundzuxo eka nkomiso wo Vuyeta Nkunguhato wo Dyondzisa wa Lembe na Lembe eka pheji ya 5 ku kuma swiletelo.
- Tirhisa xiletelo xo landzelerisa ntirho ku tumbuluxa rhekodi yo olova ya ntirho lowu u wu endlaka vhiki na vhiki.

DBE ATP

- Sungula hi mavhiki ma2–3 ya malulamelo yo nghena xikolo.
- Endzhaku, Ku na 4 wa Mikunguhato na Swiletelo swo landzelerisa ntirho leswi nga hava nchumu, leswi u nga swi tirhisaka ku kunguhata na ku landzelerisa kharikhulamu loko u yi fikelerile eka kotara.
- Loko u swi tsakela, ti endleli ntolovelu na migingiriko, ntsena tiyisisa leswaku swi landzela XIPHOKHAMA na ATP.
- Kutani, titumbuluxele Nkunguhato na Xiletelo xo Landzelerisa ntirho ku landzelerisa kharikhulamu loko u yi fikelerile eka kotara 1.

Tsundzuka, nongonoko lowu wo dyondza wa NECT Giredi 1–3 Ririmi ra le kaya wa kumeka ku va wu kopunuriwa eka website: www.nect.org.za

Nkongomelo wa 1:

Ngingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
SWA NOMO	NTIVOMARITO:		NTIVOMARITO:	
	RISIMU/ XINSIN'WANA:		RISIMU/ XINSIN'WANA:	
	MIGINGIRIKO YIN'WANA:		MIGINGIRIKO YIN'WANA:	
NTIVOMIMPFUMAWULO	MIMPFUMAWULO:		MIMPFUMAWULO:	
	MIGINGIRIKO:		MIGINGIRIKO:	
NTIVONTSALO	MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:		MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:	

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
KU HLAYA SWIN'WE	XITSHURIWA:		XITSHURIWA:	
	SWIVUTISO SWA NTWISISO:		SWIVUTISO SWA NTWISISO:	
	NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:		NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:	
KU TSALA	NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:		NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:	
KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA	TINOTSI:		TINOTSI:	

Nkongomelo wa 2:

Ngingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
SWA NOMO	NTIVOMARITO:		NTIVOMARITO:	
	RISIMU/ XINSIN'WANA:		RISIMU/ XINSIN'WANA:	
	MIGINGIRIKO YIN'WANA:		MIGINGIRIKO YIN'WANA:	
NTIVOMIMPFUMAWULO	MIMPFUMAWULO:		MIMPFUMAWULO:	
	MIGINGIRIKO:		MIGINGIRIKO:	
NTIVONTSALO	MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:		MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:	

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
KU HLAYA SWIN'WE	XITSHURIWA:		XITSHURIWA:	
	SWIVUTISO SWA NTWISISO:		SWIVUTISO SWA NTWISISO:	
	NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:		NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:	
KU TSALA	NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:		NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:	
KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA	TINOTSI:		TINOTSI:	

Nkongomelo wa 3:

Ngingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
SWA NOMO	NTIVOMARITO:		NTIVOMARITO:	
	RISIMU/ XINSIN'WANA:		RISIMU/ XINSIN'WANA:	
	MIGINGIRIKO YIN'WANA:		MIGINGIRIKO YIN'WANA:	
NTIVOMIMPFUMAWULO	MIMPFUMAWULO:		MIMPFUMAWULO:	
	MIGINGIRIKO:		MIGINGIRIKO:	
NTIVONTSALO	MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:		MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:	

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
KU HLAYA SWIN'WE	XITSHURIWA:		XITSHURIWA:	
	SWIVUTISO SWA NTWISISO:		SWIVUTISO SWA NTWISISO:	
	NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:		NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:	
KU TSALA	NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:		NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:	
KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA	TINOTSI:		TINOTSI:	

Nkongomelo wa 4:

Ngingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
SWA NOMO	NTIVOMARITO:		NTIVOMARITO:	
	RISIMU/ XINSIN'WANA:		RISIMU/ XINSIN'WANA:	
	MIGINGIRIKO YIN'WANA:		MIGINGIRIKO YIN'WANA:	
NTIVOMIMPFUMAWULO	MIMPFUMAWULO:		MIMPFUMAWULO:	
	MIGINGIRIKO:		MIGINGIRIKO:	
NTIVONTSALO	MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:		MI/ MPFUMAWULO, MARITO NA SWIVULWA:	

Nghingiriko	Vhiki 1	Kamba	Vhiki 1	Kamba
KU HLAYA SWIN'WE	XITSHURIWA:		XITSHURIWA:	
	SWIVUTISO SWA NTWISISO:		SWIVUTISO SWA NTWISISO:	
	NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:		NGHINGIRIKO WA LE NDZHAKU KO HLAYA:	
KU TSALA	NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:		NHLOKOMHAKA NA NTIRHO:	
KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA	TINOTSI:		TINOTSI:	

Nongonoko wa Makambelelo

Makambelelo ya Madyondzelo

- Nongonoko wo kambela lowu landzelaka wu katsa vuswikoti bya nkoka bya nhluvukiso wa vuswikoti bya ku hlaya leswi vadyondzi va wena va faneleke ku swi kota eka xiyenge lexi.
- Lawa hi wona **masungulo ya vuswikoti bya ku hlaya** lebyi **vadyondzi hinkwavo va faneleke ku va na byona** loko va **heta Giredi ya 3**.
- A ku na ndlela yo hatlisa no olova ku landzelerisa 'Makambelelo ya Madyondzelo, kumbe 'Makambelelo ya Mafundza'.
- Ku ku pfuna ku endla leswi hi ndlela leyi nga ni xikongomelo, u nga ringeta leswi landzelaka:
 - Va na na **buku yo rhekhodela makambelelo**, tshama na yona nkarhi hinkwawo.
 - Buku leyi yi fanele ku tsariwa XIHUNDLA.
 - Eka buku leyi, **va na na xiyenge xa mudyondzi un'wana na un'wana**.
 - Siku hinkwaro, **lemuka matirhelo ya vadyondzi**, kutani **u endla tinotsi ta leswi u swi xiyaka** leswi nga na vuxaka na vuswikoti lebyi.
- Lemuka swinene **vadyondzi lava nga endliki nhluvuko**, kutani u tirha na vona ku adiresa mintlhontlho ya vona.

Nongonoko wo kambela: FP Ririmi ra le Kaya

NTIRHO LOWUKULU	✓
U landzela swipimelo na leswi languteriweke etlilasini	
U lawula matitwelo ya yena	
U tirha a ri yexe	
U kota ku tirhisana ni mintlawana	
U kongomana na mitirho a yi heta hi nkarhi lowu nga hetiki mbilu	
U tsundzuka na ku yelanisa dyondzo ya khale na leyintshwa	
U tumbuluxa na ku hlayisa vuxaka lebyinene	
U ringetela hambu swi tika – a nga heli matimba	
KU YINGISELA & KU VULAVULA	✓
U hluvukisa na ku tirhisa ntivomarito lowu yaka wu bohana	
U landzelela swiletelo	
U vutisa swivutiso	
U hlamula swivutiso hi mfanelo, a tirhisa swivulwa leswi swi yaka swi bohana	
U tirhisa vuswikoti byo bula na byo vulavula hi mfanelo	
NDZEMUKO WA MIMPFUMAWULO & NTIVOMIMPFUMAWULO	✓
U phemelela marito a humesela mimpfumawulo ya wona ha wun'we wun'we hi nomo	
U twananisa mimpfumawulo yi va marito hi nomo	
U lemuka na ku hlaya mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondzisiweke (u dyondza ku hlangana ka letere na mpfumawulo)	
U vumba na ku phemelela marito lama tsariweke ehansi hi ku tirhisa mimpfumawulo leyi dyondzisiweke	

KU HLAYA	✓
Nkarhi hinkwawo u ringeta ku hundzuluxa (ku twarisa) marito mantshwa hi ku tirhisa vutivi bya letere na mpfumawulo	
U hlaya switshuriwa eka maphepha yo tirhela hi nkholuko lowu kulaka na nkhaqato	
NTWISISO	✓
<i>Eka Xiyimo xa Masungulo, vuswikoti lebyi byi fanele byi akiwa hi nkarhi wa ku hlaya swin'we – loko mudyondzisi a karhi hlayela ehenhla switshuriwa swo bohana.</i>	
U komba ku navela ku tiva na ntsakelo hi nkarhi wa ku hlaya swin'we switori	
U hlamula swivutiso swo tsundzuka hi nkaqato	
U nyika tinhlamulo leti nga na ndzandzelelano, mavonelo lama seketeriwaka eka swivutiso swa 'hikokwalaho ka yini'	
U endla nkomiso wa swiendleko swa nkoka eswitorini swo hlayela ehenhla	
U vula xikongomelo kumbe hungu ra switori leswi hlayiwaka	
U tsundzuka na ku yelanisa switori leswi se swi hlayiweke na switori swintshwa	
NTIVONTSALO	✓
U khoma penisele na switirhisiwa swo tsala hi mfanelo – a tirhisa makhomelo yo khoma hi tintiho tinharhu	
U tsala maletere lama dyondzisiweke hi mfanelo no hlayeka	
U tsala hi rivilo leri nga vilerisiki – u heta mitirho hi nkarhi lowu vekiweke	
KU TSALA	✓
U tirhisa ku tsala ku hundzisela mavonelo yakwe (a nga kopunuli)	
U tsala a ri yexe (u na wona maqhinga ya ku tsala, wa ma tirhisa ku hetisa mitirho yo tsala)	
U tirhisa vutivi byo yelanisa mpfumawulo na letere ku tsala marito (mapeletelo yo tiendlela)	
U hlayela vanghana leswi a swi tsaleke	

Makambelego ya Madyondzelo

- U nga hlawula ku **titumbuluxela wa wena Ntirho wa Makambelego ya Mafundza** ku ya hi swiletelo leswi nyikiweke eka **'Revised Section 4'** eka XIPHOKHAMA.
- Ndlela yin'wana, xikombiso xa **Ntirho wa Makambelego ya Mafundza wa Kotara ya 1** xi **katsiwile laha hanshi**. U nga tirhisa Ntirho wa Makambelego lawa ya Mafundza leswi ma nga xiswona, kumbe u cinca ko karhi leswaku ma tirhiseka etlilasini ya wena.
- 'Khadi ra mikutlunyo' ri katsiwile laha u nga tsalaka mbuyelo wa xikambelo xa vadyondzi eka xiyenge xin'wana na xin'wana.

Matirhiselo ya Tirhubiriki

- Rhubiriki leyi landzelaka yi na mune wa tinhlamuselo ta tilevhele’
- Ti tlhela ti kombisa swiletelo swa mpimo swa levhele yin’wana na yin’wana.
- Ku engetela, maraka yi nyikiwile eka nhlamuselo yin’wana na yin’wana. Leswi swi swi kombisiwile eka swiangi ekusuhi na nhlamuselo ku ya hi swilaveko.
- U nga tirhisa swihlawulekisi leswi ku kambela vadyondzi va wena hi tindlela to hambana, ku ya hi ntsakelo wa xifundzankulu kumbe xifundza xa wena. Xikombiso:
 - U nga ha hlawula ku tiendlela nhlayo xikarhi ya levhele kumbe mpimo wa nghingiriko wo kambela.
 - Kumbe, u nga hlawula ku tiendlela maraka ya mudyondzi un’wana na un’wana.

Xikombiso:

- Mudyondzisi wa Ntsako u vekerile xihambano eka ku humelela ka yena ku ya hi swilaveko.
- U vona leswaku swihambano swi wela ko tala eka LEVHELE ya 2/ MPIMO wa 3–4. kKambe, u na LEVHELE yin’we ya LEVHELE 1/ nkutlunyo wa MPIMO 2. Kutani, u n’wi nyika **MPIMO wa 3**.
- Kutani, u tiendlela nkutlunyo ku ya hi timaraka eka xilaveko xin’wana na xin’wana. U kuma maraka ya 5 eka 14. Loko a avanyisa hi 2, u kuma 2.5, leyi a yi rhendzelaka ekusuhi na **MPIMO wa 3**.

RHUBIRIKI	LEVHELE 1 MPIMO 1–2	LEVHELE 2 MPIMO 3–4	LEVHELE 3 MPIMO 5–6	LEVHELE 4 MPIMO 7
XILAVEKO 1	Mudyondzi u rungula switsongo hi xitori hi ndzandzelelano wo hoxeka. (1)	Mudyondzi mikarhi yin’wana wa yimanyana, wa kanakana na ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (2) ✗	Mudyondzi u rungula xitori hi nkhluluko, hi mikarhi a miyelanyana, wa kanakana kumbe ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (3)	Mudyondzi u rungula swo tala hi xitori hi ndzandzelelano lowu faneleke, a nyika vuxokoxoko lebyi ringaneleke ku veka nhlamuselo erivaleni. (4–5)
XILAVEKO 2	Mudyondzi wa miyela hi xitalo, wa kanakana na ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (1)	Mudyondzi mikarhi yin’wana wa yimanyana, wa kanakana na ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (2) ✗	Mudyondzi u rungula xitori hi nkhluluko, hi mikarhi a miyelanyana, wa kanakana kumbe ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (3)	Mudyondzi u rungula xitori hi nkhluluko na hi ku titsheмба, a nga yimi, a nga kanakani kumbe ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (4–5)
XILAVEKO 3	A ku na ku hambanisa eka thoni kumbe ntlakuso wa rito, kumbe mudyondzi a nga twali. (1) ✗	Mikarhi yin’wana mudyondzi u hambanisa thoni kumbe ntlakuso wa rito, kambe a hi nkarhi hinkwawo a swi endlaka hi mfanelo. (2)	Mudyondzi u hambanisa thoni kumbe ntlakuso wa rito loko a hlaya, ku ri na nkucetelonyana.(3)	Mudyondzi u hambanisa thoni kumbe ntlakuso wa rito loko a hlaya, ku ri na nkucetelo lowukulu. (4)

Macincelo

- Cinca maraka leyi nga 14 ku ya eka mpimo wa 1–7 hi ku avanyisa hi 2.

Hi tshemba leswaku mi ta kuma xiletelo lexi xa makambeleso xi ri lexi pfunaka swinene

- *I swa nkoka ku tsundzuka leswaku mintirho leyi ya makambeleso na maendlelo ya mikhakhuleto i swiringanyeto.*
- *Mi komberiswa ku landzelela swileriso swa xifundzankulu kumbe xifundza xa n'wina loko swi ta eka swilaveko swa makambeleso.*

Makambelelo ya Madyondzelo: Khadi ra Mikutlunyo		Hi ku angarhela
Mavito ya vadyondzi		
Ku yingisela & ku vulavula	U rungula xitori lexi nga na masungulo, xikarhi na mahetelelo.	
Ntivotimpfumawulo	U aka marito hi mimpfumawulo ya switwari swo koma.	
Ku hlaya & Ntwisiso	U hlayela ehenhla buku eka xiyimo xa yena. U tirhisa marito yo voniwa, mimpfumawulo, nxopaxopo wa ximbangu na xivumbeko swo hlamusela vuswikoti loko ku hlayiwa.	
		1.4
Ntivototsalo	U kopunula na ku tsala swivulwa swo koma a xiya mavumbelo ya maletere hi mfanelo.	
		1.5
Ku tsala	U tsala swivulwa swi3 swa mahungu ya yena n'wini a tirhisa mimpfumawulo leyi dyondziweke, marito yo voniwa, maletere lamakulu na hiko.	
		1.6
Nomboro ya Nghingiriko wa Makambelelo		
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		

Giredi 2 Kotara 1: Xikombiso xa Ntirho wa Makambelelo ya Mafundza

1.1: KU YINGISELA & KU VULAVULA / NTWISISO	
XIKONGOMELO	<p>U yingisela na ku tinghenisa eka xitshuriwa ku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U hlamula swivutiso swa ntwisiso mayelana na vuxokoxoko bya xitshuriwa • Mudyondzi u rungula xitori handle ka ku kanakana kumbe mbuyelelo
MAENDLELO	<ul style="list-style-type: none"> • Leswi swi nga endliwa nkarhi wun'wana na wun'wana ku suka eka Vhiki ra 7 ku fika eka Vhiki 9 • Endla leswi hi loko vadyondzi va tshamisekile na nghingiriko wo hlaya kumbe wo tsala va ri voxo
NGHINGIRIKO	<p>U rungula xitori xa ntolovelo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hlamusela vadyondzi leswaku u ta kombela va ta ku rungulela xitori lexi va xi rhandzaka. • Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko va rungula, xitori xi fanele xi va na masungulo, xikarhi na mahetelelo. • Xo hetelela, va fanele ku titoloveta ku rungula xitori, leswaku va nga rivali leswi va swi vulaka kumbe ku vuyelela leswi va swi vuleke. • Va nyike xinkadyana ku ehleketa hi switori swa vona. • Va pfumelele ku hundzuluka va vulavula va rungula xitori na munghana. • Va nga dirowa xifaniso lexi nga na lebulu hi xiphemu xa xitori, loko u ri karhi u yingisela vadyondzi van'wana. • Kambela mudyondzi un'wana na un'wana hi ku tirhisa rhubiriki leyi nga laha hansi.

RHUBIRIKI	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
XIVUMBeko NA NDZANDZELELANO	Mudyondzi u rungula switsongo hi xitori hi ndzandzelelano wo hoxeka. (1-2)	Mudyondzi u rungula swin'wana hi xitori hi ndzandzelelano lowu faneleke, kambe a katsa vuxokoxoko byo tala kumbe byitsongo ngopfu. (3-4)	Mudyondzi u rungula swo tala hi xitori hi ndzandzelelano lowu faneleke, kambe a nga katsa vuxokoxoko byo tala kumbe byitsongo ngopfu. (5-6)	Mudyondzi u rungula swo tala hi xitori hi ndzandzelelano lowu faneleke, a nyika vuxokoxoko lebyi ringaneleke ku veka nhlamuselo erivaleni. (7)
NKHULUKO	Mudyondzi wa miyela hi xitalo, wa kanakana na ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (1-2)	Mudyondzi mikarhi yin'wana wa yimanyana, wa kanakana na ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (3-4)	Mudyondzi u rungula xitori hi nk huluko, hi mikarhi a miyelanyana, wa kanakana kumbe ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (5-6)	Mudyondzi u rungula xitori hi nk huluko na hi ku titsheмба, a nga yimi, a nga kanakani kumbe ku vuyelela marito kumbe swivulwana. (7)

1.2: NTIVOMIMPFUMAWULO																	
XIKONGOMELO	<ul style="list-style-type: none"> U aka marito hi mimpfumawulo ya switwari swo koma. 																
MAENDLELO	<ul style="list-style-type: none"> Endla leswi hi Vhiki ra 7 kumbe 8, hi nkarhi wa dyondzontsongo ya Ntivomimpfumawulo hi ku hela ka vhiki. 																
NGHINGIRIKO	<ul style="list-style-type: none"> Dirowa tafula ra ‘Kuma Rito’ exitsalelweni, katsa 16 wa mimpfumawulo, mimpfumawulo ya switwari swa 5, na switatisi swa 7 na 4 wa nkatsakanyo wa switatisi leswi dyondzisiweke. <table border="1" data-bbox="550 508 1007 707"> <tbody> <tr> <td>a</td> <td>e</td> <td>i</td> <td>o</td> </tr> <tr> <td>u</td> <td>m</td> <td>b</td> <td>d</td> </tr> <tr> <td>t</td> <td>g</td> <td>s</td> <td>p</td> </tr> <tr> <td>kw</td> <td>lw</td> <td>sw</td> <td>ch</td> </tr> </tbody> </table> <ul style="list-style-type: none"> Komba vadyondzi ku aka rito hi ku tirhisa maletere yo suka eka tafula, xik: kw-a – t-a Kombela vadyondzi ku aka 12 wa marito. Nyika vadyondzi 5 wa timinete ku endla leswi. Hlengeleta tibuku u koroketa kutani u hlayela nhlayo ya marito lama akiweke hi mfanelo. Kambela mudyondzi un’wana na un’wana hi rhubiriki leyi nga laha hansi. 	a	e	i	o	u	m	b	d	t	g	s	p	kw	lw	sw	ch
a	e	i	o														
u	m	b	d														
t	g	s	p														
kw	lw	sw	ch														

RHUBIRIKI	LEVHELE 1 MPIMO 1–2	LEVHELE 2 MPIMO 3–4	LEVHELE 3 MPIMO 5–6	LEVHELE 4 MPIMO 7
U AKA MARITO HI MIMPUMAWULO YA SWITWARI SWO KOMA	Mudyondzi u ake exikarhi ka 0–3 wa marito hi mfanelo. (1–2)	Mudyondzi u ake exikarhi ka 4–6 wa marito hi mfanelo. (3–4)	Mudyondzi u ake exikarhi ka 7–9 wa marito hi mfanelo. (5–6)	Mudyondzi u ake exikarhi ka 10–12 wa marito hi mfanelo. (7)

1.3: KU HLAYA	
XIKONGOMELO	<ul style="list-style-type: none"> • U hlayela ehenhla buku eka xiyimo xa yena. • U tirhisa marito yo voniwa, mimpfumawulo, vuswikoti byo kuma mongo wa mhaka na vuswikoti byo hundzuluxa.
MAENDLELO	<ul style="list-style-type: none"> • Leswi swi nga endliwa nkarhi wun'wana na wun'wana ku suka eka Vhiki ra 6 ku fika eka Vhiki 8 • Endla leswi hi nkarhi wa Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka
NGHINGIRIKO	<ul style="list-style-type: none"> • Hi nkarhi wa 'Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka' vitana xirho ha xin'we xin'we xa ntlawa ku ta ku hlayela. • Kombela mudyondzi ku hlayela ehenhla ku suka eka xitshuriwa xa xiyimo xa yena. Tiyisisa leswaku xitshuriwa xi katsa marito lama hundzuluxekaka. • Kambela mudyondzi un'wana na un'wana hi rhubiriki leyi nga laha hansi.

RHUBIRIKI	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
VUSWIKOTI BYO HUNDZULUXA	Mudyondzi u lava nseketelo swinene hi ntivomimpfumawulo ku suka eka mudyondzisi ku kota ku hlaya rito leri a nga ri tiviki. Mudyondzi wa tikeriwa ku phemelela marito ma va hi mapeletwana kumbe mimpfumawulo. (1-2)	Mudyondzi u ringeta ku tirhisa ntivomimpfumawulo ku hlaya marito yo kala a nga ma tivi kambe u lava nseketelo ku suka eka mudyondzisi. Mudyondzi wa swi kota ku phemelela marito ma va hi mapeletwana kumbe mimpfumawulo hi nseketelo wa mudyondzisi. (3-4)	Mudyondzi u tirhisa ntivomimpfumawulo na mapeletwana ku twarisa marito yo kala a nga ma tivi, kambe nkarhi na nkarhi u lava ku pfuniwa ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito. (5-6)	Mudyondzi u tirhisa ntivomimpfumawulo na mapeletwana ku twarisa marito yo kala a nga ma tivi, naswona hi xitalo u twananisa mimpfumawulo ku vumba rito. (7)
MARITO YO VONIWA	Mudyondzi u tiva marito matsongo yo voniwa marito lama tirhisiwaka hi ntolovelolo.(1-2)	Mudyondzi u tiva marito man'wana yo voniwa marito lama tirhisiwaka hi ntolovelolo.(3-4)	Mudyondzi u tiva marito yo tala yo voniwa marito lama tirhisiwaka hi ntolovelolo.(5-6)	Mudyondzi u tiva marito hinkwawo lama dyondzisiweke yo voniwa marito lama tirhisiwaka hi ntolovelolo.(7)

1.4: KU HLAYA HI NTWISISO	
XIKONGOMELO	<p>U yingisela na ku tinghenisa eka xitshuriwa ku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hlamula swivutiso swo kongoma mayelana na vuxokoxoko bya xitshuriwa • Endla minkumbetelo • U hlamula swivutiso swo pfuleka mayelana na xitshuriwa • Endla ndzandzelelano wa swiendleko swa xitshuriwa hi mfanelo • Yelanisa
MAENDLELO	<ul style="list-style-type: none"> • Leswi swi nga endliwa nkarhi wun'wana na wun'wana ku sukela hi hi vhiki ra vu4 ku ya eka vhiki ra7 • Endla leswi hi vaRavuntlhanu hi nkarhi wa Nghingiriko wa Swa nomo: Nkanerisano hi Ku hlaya swin'we kumbe hi vaRavuntlhanu hi nkarhi wa Ku hlaya swin'we: Nghingiriko wa le ndzhaku ka ku hlaya
NGHINGIRIKO	<ul style="list-style-type: none"> • Tirhisa xitori xa Buku Leyikulu xa vhiki leri nga hundza. • Tshamisisa tlilasi ku hetisa ntirho. • Kutani, vitana hi un'we un'we ku ta edesikini ra wena ku ta hetisa makambeleo • Kombela vadyondzi ku hlamula 1–2 wa swivutiso swa mixaka leyi: <ul style="list-style-type: none"> Swivutiso swo kongoma mayelana na vuxokoxoko 1 Mani..? 2 Yini...? 3 Rihi...? 4 Njhani...? 5 Kwihhi...? Swivutiso swo pfuleka 1 Hikokwalaho ka yini u ehleketa ...? 2 Xana u nga yelanisa na ...? 3 Xana loko a wu ri ... a wu ta endla yini? Hikokwalaho ka yini? Endla minkumbetelo 1 Xana u ehleketa leswaku ku ta landzela yini ku humelela? Hikokwalaho ka yini? 2 Xana u ehleketa leswaku xitori xi ta hela njhani? Hikokwalaho ka yini? Ndzandzelelano 1 Xana ku humelele yini eku sunguleni ka xitori? 2 Xana ku humelele yini eku heteleleni ka xitori? 3 Xana ku humelele yini endzhaku ka ...? 4 Xana xo sungula ku humelela i yini... kumbe...? Ku yelanisa 1 Xana u nga yelanisa yini hi ... ku suka eka ...? 2 Xana u ehleketa yini ? 3 Hikokwalaho ka yini u ehleketa leswaku ...? • Kambela mudyondzi un'wana na un'wana hi ku tirhisa rhubiriki leyi nga laha hansi.

RHUBIRIKI	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
SWIVUTISO SWO KONGOMA MAYELANA NA VUXOKOXOKO:	Mudyondzi u kota ku tsundzuka hi mfanelo vuxokoxoko byin'we ku suka eka xitori.(1)	Mudyondzi u tsundzuka hi mfanelo vuxokoxoko byingaribyingani ku suka exitorini, a ri karhi a tsundzuxiwa. (2)	Mudyondzi u tsundzuka hi mfanelo vuxokoxoko hinkwabyo ku suka exitorini, a ri karhi a tsundzuxiwa. (3)	Mudyondzi u lemuka hi mfanelo vuxokoxoko hinkwabyo bya xitori hi xihatla, hi nkholuko na hi nkhaqato. (4)
NKUMBETELO	Mudyondzi wa tikeriwa ku endla nkumbetelo wun'we lowu twisisekaka, naswona a nga swi koti ku seketela nhlamulo. (1)	Mudyondzi u endla nkumbetelo wun'we lowu twisisekaka, naswona u kota ku seketela nhlamulo. (2)	Mudyondzi u endla minkumbetelo yimbirhi yo twisiseka, naswona u kota ku seketela nhlamulo yin'we. (3)	Mudyondzi u endla minkumbetelo yimbirhi yo twisiseka, naswona u kota ku seketela tinhlamulo ha timbirhi. (4)
NDZANDZELELANO	Mudyondzi a nga swi koti ku landzelerisa hi mfanelo swiendleko swa le ka xitshuriwa, hambiloko a pfuniwa.(1)	Mudyondzi u kota ku landzelerisa hi mfanelo swiendleko swa le ka xitshuriwa hi ku seketeriwa. (2)	Mudyondzi u kota ku landzelerisa hi mfanelo swiendleko swa le ka xitshuriwa kambe u teka nkarhi. (3)	Mudyondzi u landzelerisa swiendleko hinkwaswo swa le ka xitshuriwa hi xihatla na hi mfanelo. (4)
KU YELANISA	Mudyondzi wa tikeriwa ku yelanisa na ximunhuhatwa kumbe xiendleko ku suka eka xitori, hambiloko a seketeriwa.(1)	Mudyondzi u yelanisa swi twala kahle na ximunhuhatwa kumbe xiendleko ku suka eka xitori, handle ka nseketelo.(2)		

1.5. NTIVONTSALO	
XIKONGOMELO	<ul style="list-style-type: none"> • U kopunula na ku tsala swivulwa swo koma a xiya mavumbelo ya maletere hi mfanelo.
MAENDLELO	<ul style="list-style-type: none"> • Endla leswi hi ku tirhisa dyondzontsongo ya ntivontsalo wa vhiki ra 7 kumbe 8.
NGHINGIRIKO	<ul style="list-style-type: none"> • Fambisa dyondzo ya ku tsala tanihi ntolovelo. • Hlengeleta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka ku tsala. • Kambela ntivontsalo na ku tsala ka mudyondzi un'wana na un'wana hi ku tirhisa rhubiriki leyi nga laha hansi.

RHUBIRIKI	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
MAVUMBELO YA MALETERE	Mudyondzi wa tikeriwa ku vumba maletere hinkwawo hi mfanelo. Ku na swihoxo swo tala swa mavumbelo ya maletere, ku hambanisa exikarhi ka marito, na hi sayizi. Mudyondzi u tsala hi ku nonoka. (1-2)	Mudyondzi u endla nhluvuko eka ku vumba maletere. Ka ha ri na swihoxo hi mavumbelo na/ kumbe na sayizi ya maletere. Rivilo ra matsalelo ra hluvuka. (3-4)	Mudyondzi u endla nhluvuko lowunene eka mavumbelo ya maletere. Ku na swihoxonyana hi mavumbelo kumbe sayizi ya maletere. Rivilo ra matsalelo ri kahle. (5-6)	Mudyondzi u endla nhluvuko wo saseka eka mavumbelo ya maletere. Ku na swihoxonyana hi mavumbelo kumbe sayizi ya maletere. Rivilo ra matsalelo ri kahle swinene.(7)
KU SIYA NDHAWU EXIKARHI KA MARITO EKA XIVULWA	A nga tali ku siya ndhawu exikarhi ka marito a hi leswi landzelelaka, yi va yi kulu kumbe yitsongo swinene. (1-2)	U tshuka a siya ndhawu exikarhi ka marito mikarhi yin'wana swa landzelelaka. Ndhawu yi va yi kulu kumbe yitsongo swinene. (3-4)	U tala ku siya ndhawu exikarhi ka marito hakanyingi swa landzelelaka naswona hi mfanelo. (5-6)	Ku siya ndhawu exikarhi ka marito nkarhi hinkwawo swa landzelelaka naswona hi mfanelo.(7)

1.6. KU TSALA:	
XIKONGOMELO	<ul style="list-style-type: none"> U tsala swivulwa swi3 swa mahungu ya yena n'wini a tirhisa mimpfumawulo leyi dyondziweke, marito yo voniwa, maletere lamakulu na hiko.
MAENDLELO	<ul style="list-style-type: none"> Endla leswi hi ku tirhisa dyondzontsongo yo tsala ya hi Ravunharhu hi vhiki ra 6 kumbe 7.
NGHINGIRIKO	<ul style="list-style-type: none"> Fambisa dyondzo ya ku tsala tanihi ntolovelo. Hlengeleta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka ku tsala. Kambela ntivontsalo na ku tsala ka mudyondzi un'wana na un'wana hi ku tirhisa rhubiriki leyi nga laha hansi.

RHUBIRIKI	LEVHELE 1 MPIMO 1-2	LEVHELE 2 MPIMO 3-4	LEVHELE 3 MPIMO 5-6	LEVHELE 4 MPIMO 7
VUTUMBULUXI	Swa nonoha ku twisisa vonelo, kumbe ri hava vutumbuxi – u kopunule xikombiso xa mudyondzisi. (1)	Vonelo ra twisiseka naswona ri na vutumbuluxi, hambileswi ri yelanaka na xikombiso.(2)	Vonelo i ra yena n'wini naswona ri na vutumbuluxi.(3)	Vonelo i ra yena n'wini ri na vutumbuluxi naswona ri na vutshila.(4-5)
KU TSALA: KU LEHA	Mudyondzi u tsale 0 wa swivulwa hi mfanelo.(1)	Mudyondzi u tsale xivulwa xi1 hi mfanelo.(2)	Mudyondzi u tsale swivulwa swi2 hi mfanelo.(3)	Mudyondzi u tsale swivulwa swi3 hi mfanelo.(4-5)
KU TSALA: SWIHIKAHATO	Mudyondzi wa tikeriwa ku tirhisa maletere lamakulu na tihiko nkarhi hinkwawo na hi mfanelo hambiloko a pfuniwa.(1)	Mudyondzi u tirhisa maletere lamakulu na tihiko hi mfanelo, kambe wa tikeriwa hi swihikahato swin'wana.(2)	Mudyondzi u tirhisa swihikahato hinkwaswo leswi dyondzisiweke, kambe u endla swihoxo nkarhi na nkarhi.(3)	Mudyondzi u tirhisa swihikahato hinkwaswo leswi dyondzisiweke hi mfanelo, naswona a nga tali ku endla swihoxo.(4)

